

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Білецька В.В., Полянничко О.М., Козьма О.С.
Київський університет імені Бориса Грінченка

Стаття присвячена аналізу тенденції розвитку вищої освіти в країнах Європейського Союзу. Результати дослідження висвітлюють проблеми та перспективи подальшого розвитку вищої освіти в ЄС. В роботі розглянуті основні питання щодо забезпечення якості освіти, акредитації та конкурентоспроможності. Висвітлено центральну роль ІКТ в галузі вищої освіти. Вивчено основний інструмент досягнення більшої мобільності викладачів та студентів.

Ключові слова: вища освіта, розвиток, освітні програми, ІКТ, якість освіти.

Постановка проблеми. Розвиток національних систем освіти в кожній країні передбачає діяльність потужних методологічних центрів в провідних університетах Європейських країн. У 1986 році почала свою роботу Велика хартія університетів (Magna Charta Universitatum). Створення співдружності провідних університетів Європи, які виступили в ролі новаторів, піонерів тих перетворень, за якими йде вся Європа. У 1988 році ректори 430 університетів підписали Велику хартію. Метою документа стало відзначення найважливіших цінностей університетських традицій і сприяння тісним зв'язкам між університетами Європи. Цей документ окреслює фундаментальні принципи, якими мають керуватись університети, щоб забезпечити розвиток освіти та інноваційний рух у світі, який швидко змінюється. Однак, оскільки цей документ має універсальну спрямованість, його можуть підписувати також університети з інших регіонів світу. Завдання університетів щодо поширення знань серед нових поколінь передбачає значного внеску в подальшу освіту. Університети повинні давати майбутнім поколінням освіту і виховання, поважати гармонію навколишнього середовища та самого життя.

Протягом тривалого періоду часу університети, як центри викладання та проведення досліджень залишались європейським культурним, економічним та політичним осередком. Ця ситуація давно змінилася, оскільки Світові тенденції наближають вищі навчальні заклади до прийняття та адаптування нових ідей, інколи настільки успішних, що сьогодні європейські університети, та інші вищі навчальні заклади все більше усвідомлюють конкуренцію з боку своїх колег у інших регіонах світу.

Традиційні вищі навчальні заклади в Європі також все більше усвідомлюють проблеми, пов'язані з новими видами вищої освіти, такими як корпоративні та віртуальні університети. У той же час, усвідомлюючи потреби вищих навчальних закладів у деяких країнах, що розвиваються, багато європейських університетів розпочали різні програми академічного співробітництва у партнерстві з ними. Саме

в такому контексті європейські вищі навчальні заклади прагнуть досягти балансу між своїми інституційними та академічними прагненнями та потребами у міжнародному співробітництві та проблемами, що постають перед різними динамічними конкурентами по всьому світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи освітні документи Європейського Союзу, Гарбен С. у своїй роботі «Майбутнє вищої освіти в Європі», наголошує, що освітні реформи в ЄС мають економічний напрям [1, с. 24]. Як зазначає Хоменко К., вища освіта у Польщі більшою мірою схильна до міжнародних тенденцій, пов'язаних з посиленням маркетингової орієнтації професійного навчання. Вузи Польщі готують фахівців, яких потребує ринок праці. Орієнтація на ринок праці ґрунтується на значній автономії і фінансовій самостійності освітніх і наукових установ [2]. Студентоцентровані програми вимагають зміни парадигми, а отже – зміни способу мислення викладачів, відповідальних за розроблення та реалізацію освітніх програм. Результати освітнього процесу повинні відповідати цілям освітньої програми, але вони також повинні відповідати очікуванням і потребам студентів та суспільства, забезпечуючи працевлаштування, особистий розвиток і права та обов'язки громадянина. Студентоцентровані освітні програми повинні бути спроектовані таким чином, щоб студенти розвивали певний набір компетентностей, які вважаються корисними та потрібними для академічної, професійної та/або професійно-технічної сфери [3, с. 11]. В рамках проекту Тьюнінг – «Гармонізація освітніх структур в Європі» публікуються предметно спеціалізовані брошури, які містять методичні поради та опорні точки, які надають концептуальні оболонки для кожної предметної області, описує компетентності які повинні бути досягнуті, очікувані/затребувані результати навчання, а також поділяє їх на дескриптори першого, другого та третього циклів навчання.

Бачення майбутнього розвитку вищої освіти в Європі в контексті його внеску в підвищення рівня зайнятості вважається одним із найсильніших джерел змін і реформ в Європі [4].

С. Вінсент-Ланкринна виділяє стратегії вищої освіти які передбачають взаєморозуміння, досконалість, конкуренцію таланта, розвиток потенціалу [5].

Університети є ідеальним місцем для викладачів, які здатні передавати свої знання і володіють необхідними засобами для їхнього удосконалення за допомогою досліджень та інновацій, та студентів, які мають право, здатність і бажання збагатити свій розум цими знаннями.

До основних принципів роботи європейських вузів відносяться наступні положення:

- університет – самостійна установа в суспільствах із різною організацією, що є наслідком розходжень у географічній та історичній спадщині. Він створює, вивчає, оцінює та передає культуру за допомогою досліджень і навчання. Для задоволення потреб навколишнього світу його дослідницька та викладацька діяльність має бути морально й інтелектуально незалежною від будь-якої політичної й економічної влади;

- викладання та дослідницька робота в університетах мають бути неподільні для того, щоб навчання в них відповідало постійно змінюваним потребам і запитам суспільства, науковим досягненням;

- свобода в дослідницькій і викладацькій діяльності є основним принципом університетського життя. Керівні органи й університети, кожний у межах своєї компетенції, повинні гарантувати дотримання цієї фундаментальної вимоги;

- університет є хранителем традицій європейського гуманізму. Тому він постійно прагне до досягнення універсального знання, перетинає географічні та політичні кордони, затверджує нагальну потребу взаємного пізнання і взаємодії різних культур.

Для досягнення цих цілей у світлі вищевикладених принципів потрібні ефективні способи, що відповідають сучасним умовам:

- для забезпечення свободи в дослідженнях і викладанні всім членам університетської спільноти слід надати необхідні засоби;

- потрібно брати на роботу викладачів і визначати їх статус відповідно до принципу неподільності дослідницької та викладацької діяльності;

- кожен університет, з урахуванням конкретних обставин, має гарантувати своїм студентам дотримання свобод і умов, за яких вони могли б досягти своїх цілей у культурі й освіті;

- університети, особливо європейські, розглядають взаємний обмін інформацією та документацією, а також збільшення кількості спільних проектів для розвитку освіти як основний елемент постійного прогресу знань.

Метою даної статті є аналіз досліджень провідних міжнародних організацій щодо визначення тенденцій розвитку вищої освіти в європейських країнах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Найбільш помітні зміни у вищій освіті в Європі стосуються поступового зближення західноєвропейських освітніх систем та вищих навчальних закладів. Більшість урядів та вищих навчальних закладів почали відчувати, що спільні обговорення різних питань, що виникають у вищій освіті, будуть корисними для всіх, незалежно від того, наскільки відрізняються їхні національні та субрегіональні ситуації. Однак слід зазначити, що ця тенденція конвергенції розвитку ніяким чином не впливає на притаманної різноманітності вищої освіти в Європі. Вищі навчальні заклади в Європі вже протягом багатьох років відчувають потребу в поглибленій реформі своїх структур. У Всесвітній декларації про вищу освіту увага приділяється питанням забезпечення якості освіти, акредитації та конкурентоспроможності, сприяння мобільності викладачів та студентів, скорочення державного фінансування вищої освіти та необхідність диверсифікації джерел фінансування, зберігаючи відповідальність урядів щодо забезпечення вищої освіти як «суспільного блага», заклик до більшої інституційної автономії разом із посиленням підзвітності, глобалізаційним тенденціям у вищій освіті.

Події, пов'язані з Болонським процесом, а також документи Сорбонської декларації від травня 1998 року, Болонської декларації від червня 1999 року та Празького комюніке від травня 2001 року, показали масштабну ініціативу з метою досягнення більшої конвергенції у європейській системі вищої освіти. Створення Європейського простору вищої освіти, разом з іншою стратегічною метою, створенням Європейського науково-дослідницького та інноваційного простору, тепер є основою для довгострокового розвитку вищої освіти в регіоні, що також стимулює обговорення реформи вищої освіти за межами Європи. Вища освіта перебуває у періоді глибокої трансформації в економічному, соціальному, технологічному та культурному середовищі. Окрім державних установ вищої освіти (інституційна модель освіти), яка явно переважає у європейській системі вищої освіти, з'явилися нові провайдери, як, наприклад, ті, які є приватними неприбутковими, приватними некомерційними організаціями, корпоративними або тими, хто спирається на мережу Інтернет в електронному навчанні (віртуальні університети). Поява приватного сектору вищої освіти є одним із основних факторів, що характеризують системну трансформацію вищої освіти у Центральній та Східній Європі.

У всіх європейських країнах основною метою для доступу до вищої освіти є успішне завершення середньої освіти. Крім того, багато країн запровадили процедури відбору для певних спеціальностей, таких як медицина, стоматологія, архітектура тощо. Ситуація

у Центральній та Східній Європі характеризувалася швидким збільшенням показників зарахування до вищого навчального закладу. Вимоги до доступу включають в себе сертифікат про закінчення середньої школи плюс вступні іспити в більшості випадків країни, які зазвичай встановлюються установою або факультетом. Розширення доступу до вищої освіти пов'язане з розвитком приватних вищих навчальних закладів; особливо в Центральній та Східній Європі. У деяких країнах частка приватних установ у загальній кількості вищих навчальних закладів є надзвичайно високою; у Словенії – 82%, у Польщі – 63%, в Естонії та Румунії – 60%, в Угорщині – 52%. Але слід мати на увазі, що це невеликі інститути, які в основному забезпечують навчання з економічних та соціальних наук. Їхні інфраструктури часто слабкі і мають відносно нестабільний штатний академічний персонал. Швидкий розвиток приватного сектору у вищих навчальних закладах, для якого не було відповідної законодавчої та нормативної бази, призвело до створення агентств з акредитації.

Під час розширення доступу до вищої освіти мобільність студентів, як всередині, так і між установами, стає дедалі важливішою проблемою, особливо в контексті однієї з основних цілей Болонського процесу, яка полягає у підвищенні мобільності студентів. Реалізація такої мети має спиратися на «подвійний підхід» – використання стимулів, а також подолання перешкод та ліквідації бар'єрів. Під час розгляду функціонування установ та навчальних програм, мобільність студентів дуже залежить від системи кредитних зарахувань та накопичення кредитів. Впровадження Європейської системи кредитів (ECTS) розглядається як основний інструмент досягнення більшої мобільності студентів – на місцевому, національному та міжнародному рівнях. З цієї причини деякі вищі навчальні заклади в даний час працюють за підтримки Європейської Комісії не тільки з впровадження ECTS по всьому континенту, але і по розширенню ECTS на систему кредитування та накопичення, яка включатиме всі форми навчання.

У багатьох країнах, які мають бінарну структуру (сектор університетів / не університетський сектор), доступ до більш професійно орієнтованих програм, пропонованих не університетськими установами, повинен бути обмежений через високий попит на подібні курси. Впровадження вищої освіти, що базується на двох рівнях – бакалавр та випускник у більшості європейських країнах, сприяє створенню різноманітних навчальних програм, як з професійної точки зору, так і з науково-орієнтованих перспектив до індивідуальних шляхів у навчанні. У Ірландії та Великобританії більшість студентів зараховуються до середньострокових освітніх програм, і показники відрахувань становлять близько 15%,

тоді як в Австрії, Німеччині, Італії, де навчальні програми тривають від п'яти до шести років мають середні показники відрахувань. Відсотковий показник навчання жінок у вищих навчальних європейських закладах наступний, наприклад, у Данії, де населення складає 82% чоловіків та 79% жінок середню освіту здобули лише 24% чоловіків порівняно з 29% жінок. У Франції пропорції наступні: середню освіту здобули 67% чоловіків та 61% жінок; вищу освіту – 22% чоловіків та 24% жінок. Але отримання докторського ступеня відсоток для жінок у всіх країнах ЄС нижчий (окрім Італії) ніж у чоловіків. У середньому майже дві третини всіх випускників на цьому рівні – чоловіки. Кілька країн Ісландія, Португалія та Ірландія мають досить збалансовані показники. Цей факт має очевидні наслідки для участі жінок у викладацькій діяльності та проведенні досліджень у вищих навчальних закладах. Тому частка професорів-жінок в країнах Європейського Союзу становить лише 26% від загальної кількості академічних співробітників. Особливо низькі показники в Німеччині (9%), Ірландії (12%), Бельгії (14%) та Нідерландах (15%), найбільші показники зареєстровані у двох скандинавських країнах – Фінляндії (36%) та Швеції (33%).

Основним напрямком в інноваційному підході у внутрішньому функціонуванні вищої освіти є реформа навчальних програм та використання ІКТ. Сьогодні існує консенсус серед фахівців вищої освіти, щодо освітніх програм, які мають стати студенто-орієнтованими, а не навчально-орієнтованими. Такі зміни вимагають поглибленої реформи освітніх програм, більш активної участі студентів та використання ІКТ. Дворівневі структури навчання дозволяють запроваджувати гнучкі, індивідуальні та міждисциплінарні навчальні програми в освітньому процесі. Значення ступеня бакалавра як платформи, що дозволяє студенту змінити дисципліну, університет або країну, все більше визнається країнами ЄС. Майже всі європейські країни вводять модульну структуру навчальних програм та підтримують використання кредитних систем – ECTS, хоча і з різною швидкістю та добросовістю на інституційному рівні. З урахуванням впливу інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та нових «суспільств знань» важливим викликом для вищої освіти є те, як забезпечується і покращується академічна якість. Інший важливий напрямок розвитку – це дискусія щодо розширення використання ECTS, включаючи накопичення кредитів, що безпосередньо впливає на організацію навчання, соціальну допомогу студентам, навчальне навантаження, реєстрацію та сертифікацію освітніх програм. Центральна роль ІКТ в галузі вищої освіти, була висвітлена Європейською Радою, головним політичним органом Європейського Союзу, у декларації березня 2000 року, де ви-

значена стратегічна мета для Європейського Союзу на наступне десятиліття: «стати найбільш конкурентоспроможною та динамічною економікою, основою на знаннях у світі, яка здатна забезпечити стійке економічне зростання з більшою і кращою роботою і більшою соціальною єдністю» [6]. Розвиток ринків вищої освіти багато в чому пов'язаний із зростанням попиту на вищу освіту в Європейських країнах та диверсифікацією студентського населення та вищих навчальних закладів. Як це не парадоксально, в деяких країнах зафіксовано, що чим вищі показники забезпечення населення вищою освітою, тим менша якість навчального процесу. Тому ми усвідомлюємо необхідність розробки ефективної основи для академічного управління якістю, яка є не лише інституційною та національною, а й регіональною та глобальною.

Висновки з даного дослідження. Поточні реформи в Європі показали, що для досягнення якості вищої освіти найважливішим є безпо-

середнє залучення персоналу та студентів до обговорення цього питання. На сьогодні ведеться потужна робота викладачами вищої освіти, зосереджуючи увагу на потреби студентів по удосконаленню існуючих освітніх програм та розробка нових, інноваційних та мультидисциплінарних навчальних програм у вищих навчальних закладах Європейських країн в активній підтримці роботодавців. Болонський процес забезпечив сильний стимул для загальноєвропейських та національних дискусій з усіма зацікавленими сторонами, включаючи студентські асоціації на європейському та національному рівні, професійні асоціації, європейські профспілки викладачів сектору вищої освіти та дослідницьких організацій.

Немає сумнівів в тому, що ІКТ сьогодні сильно впливають на вищу освіту, і це, як очікується, призведе до значних змін у всіх сферах – від управління до викладання та навчання, від кадрового забезпечення до розробки освітніх програм.

Список літератури:

1. Garben S. The Future of Higher Education in Europe: The Case for a Stronger Base in EU Law [Електронний ресурс]. – LEQS Paper. – 2012. – No. 50. – 50 p. – Режим доступу: <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/pdfs/LEQSPaper50>.
2. Хоменко К.П. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти Польщі [Текст] / К.П. Хоменко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 1 до Вип. 5, Том I (52): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К.: Гнозис, 2014. – С. 385–391.
3. Методичні рекомендації для розроблення профілів ступеневих програм, включаючи програмні компетентності та програмні результати навчання/ пер. з англ. Національного експерта з реформування вищої освіти Програми Еразмус+, д-ра техн. наук, проф. Ю.М. Рашкевича. – Київ: ТОВ «Поліграф плюс», 2016. – 80 с.
4. G. Haug and Ch. Tauch. Trends in Learning Structures in Higher Education (II) – Follow-up Report prepared for the Salamanca and Prague Conferences of March/May 2001, Helsinki: National Board of Education, 2001. P. 17–19.
5. Vincent-Lancrin S. Principal current strategies for the internationalization of higher education / Higher Education to 2030 [Електронний ресурс]. – P. 73–80. – Режим доступу: <http://www.mfdps.si/Files/Knjiznica/higher%20educational%202030%20OECD>.
6. A European conference on ECTS for transfer and accumulation was organized in October 2002 by the EUA and the Swiss Confederation. For the main outcomes of the meeting see, www.unige.ch/eua.

Билецкая В.В., Поляничко Е.Н., Комоцкая О.С.

Киевский университет имени Бориса Гринченко

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В СТРАНАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Аннотация

Статья посвящена анализу тенденции развития высшего образования в странах Европейского Союза. Результаты исследования показали проблемы и перспективы дальнейшего развития высшего образования в ЕС. В работе рассмотрены основные вопросы по обеспечению качества образования, аккредитации и конкуренции. Показана центральная роль ИКТ в области высшего образования. Изучены пути достижения большей мобильности преподавателей и студентов.

Ключевые слова: высшее образование, развитие, образовательные программы, ИКТ, качество образования.

Biletska V.V., Polianychko O.M., Komotska O.S.

Borys Grinchenko Kyiv University

HIGHER EDUCATION DEVELOPMENT TRENDS IN EUROPEAN UNION COUNTRIES

Summary

This article is devoted to higher education development trends analysis in European Union countries. Result of research shows problems and perspectives of higher education further development in EU. This paper considers main questions on ensuring education quality, accreditation and competition. The leading ICT role in higher education field is shown. Attainment ways of increasing teacher and student mobility were studied.

Keywords: higher education, development, educational program, ICT, education quality.